

Існаванне падобных вучэбных кабінетаў было абумоўлена ў першую чаргу неабходнасцю забеспячэння нагляднасці адукацыйнага працэсу, гэта значыць прычынамі утылітарнага характару. Калекцыі, якія збіраліся пры навучальных установах, у тым ліку Віцебскай гімназіі, не з'яўляліся музеямі ў сучасным сэнсе слова. Іх фарміраванне было падначалена бягучым патрэбам выкладчыкаў і навучэнцаў, імкненнем да аптымізацыі ўспрымання інфармацыі. У функцыянаванні вучэбных кабінетаў не прасочваюцца навукова-даследчы і навукова-фондавы накірункі музейнай дзейнасці. Для недасканала сістэматызаванага размяшчэння прадметаў па шафах і вітрынах не былі яшчэ ўласцівы навукова абгрунтаваны метады і прынцыпы пабудовы экспазіцый. Аднак, нягледзячы на гэта, можна дакладна сцвярджаць, што вучэбныя калекцыі выконвалі адукацыйна-асветную музейную функцыю, спрыялі засваенню ведаў, пашырэнню навуковага кругагляду вучняў, абуджэнню цікавасці да вучэбных дысцыплін. Таму, безумоўна, зборы дадзенага тыпу нельга выключаць з прадметнага поля гісторыі музейнай справы.

1. Гужалоўскі, А.А. Нараджэнне беларускага музея / А.А. Гужалоўскі. – Мінск: НАРБ, 2001. – 124 с.
2. Отчет о состоянии Витебской гимназии за 1886-1887 учебный год / Сост. секретарь педсовета А. Булаков. – Витебск: Типография Г.А. Малкина, 1888. – 49 с.
3. Отчет о состоянии Витебской гимназии за 1894-1895 учебный год / Сост. секретарь педсовета В.К. Соколов. – Витебск: Губернская типография, 1896. – 109 с.
4. Историческая записка 75-летия Витебской гимназии, 1808-1883 / сост. А. Сапунов. – Витебск: Типография губ. правл., 1884.
5. Brezgo, V. Muzea witebskie / V. Brezgo // Magazyn Polski. – 2007. – № 1. – С. 24 – 30.

Шухлеў К.В.

ПОЛАЦКІЯ НАВУЧАЛЬНЫЯ ЎСТАНОВЫ Ў ПАЧАТКУ ХІХ ст. ПЕРАДУМОВЫ АДКРЫЦЦЯ Ў ПОЛАЦКУ ВЫШЭЙШЫХ НАВУЧАЛЬНЫХ УСТАНОЎ

Паводле Статута 1804 г., які складзены ў адпаведнасці з французскай асветніцкай філасофіяй ХVІІІ ст., школьная сістэма будавалася на прынцыпе адзінства і пераемнасці: кожная школьная ступень была звязана з папярэдняй і наступнай, пераход у школу ажыццяўляўся без экзамена, на падставе дакумента аб заканчэнні папярэдняй школы. Навучанне аб'яўлялася бясплатным. Сістэма адукацыі ўключала ў сябе прыходскія вучылішчы з гадавым тэрмінам навучання, двухгадовыя пачатковыя вучылішчы, чатырохгадовыя гімназіі і ўніверсітэты [4, с. 290].

Такім чынам, у ходзе рэформы на Беларусі павялічылася сетка светскіх агульнаадукацыйных школ і колькасць навучэнцаў у іх, скарацілася колькасць манастырскіх вучылішчаў. Трывалае месца ў навучальных планах занялі прыродазнаўчыя дысцыпліны. Былі адкрыты прагрэсіўныя для свайго часу ланкастэрскія школы, у канцы 1830-х у краі дзейнічала 13 такіх школ, для небагатых вучняў [3, с. 201]. Акрамя таго, паступова заваёўвала прызначэнне жаночая адукацыя. Гімназіі Віленскай навучальнай акругі мелі 6 класаў, паятовыя вучылішчы – 3 класы. Выкладанне вялося на польскай мове, а руская мова падавалася як адна з вучэбных дысцыпін.

Рэформа сістэмы адукацыі не ўхіліла ў школах заходніх губерняў каталіцкага ўплыву. Значная частка навучальных устаноў Беларусі падпарадкоўвалася ордэну езуітаў. Гэта была ўступка ўрада ўплывовым колам спаланізаванага дваранства. У езуіцкіх вучылішчах налічвалася каля тысячы чалавек. Існавалі таксама гімназіі духоўных ордэнаў, ці “гімназіяльныя вучылішчы”. Гэтыя навучальныя ўстановы карысталіся папулярнасцю і садзейнічалі распаўсюджванню каталіцызму [4, с. 290].

Віленская навучальная акруга, створаная ў 1803 г., пачала сваю дзейнасць з рэвізіі стану асветы на землях, якія ўвайшлі ў яе падпарадкаванне. Полацкія запісы Сявергіна асабліва дакладныя і падрабязныя – Полацк быў першым беларускім горадам на яго шляху. Рэвізор убачыў тут тыповую для ўсходніх беларускіх зямель таго часу карціну, адзначыў існаванне ў горадзе ў 1803 г. двух вучылішч: традыцыйнага духоўнага - езуіцкага і новага свецкага - рускага народнага. Ён даў вельмі падрабязнае іх апісанне. Цікавыя, напрыклад, яго звесткі пра побыт выхаванцаў езуіцкага вучылішча, іх “рэжым дня”, лячэнне, харчаванне.

Полацкае езуіцкае вучылішча мела багатыя традыцыі, а па колькасці вучняў (321) было самай буйной навучальнай установай на ўсходзе Беларусі. У сямі яго класах і шасці факультатывах чатырнаццаць настаўнікаў (прафесараў) выкладалі латынь, польскую мову, геаграфію, свяшчэнную і ўсеагульную гісторыю, арыфметыку, геаметрыю і пачаткі алгебры (малодшыя класы), паэзію, рыторыку, метафізіку, фізіку, хімію, астраномію і багаслоўе (старэйшыя класы), рускую, нямецкую, французскую мовы, архітэктур. Быў і пачынальны клас, дзе 51 вучань ва ўзросце ад 8 да 20 гадоў вывучалі “складамі польскую і лацінскую граматы”. Вяршынь навук дасягаў не кожны: 1 клас наведвала 116 вучняў, апошні, 7 кл. – толькі 3. Падручнікі выдаваліся ў полацкай езуіцкай друкарні. Вучні мелі доступ да багатай кляштарнай бібліятэкі, хімічнай лабараторыі, “натуральнага кабінета”.

Полацкае рускае народнае вучылішча было заснавана ў 1789 г. як галоўнае. Але ў 1803 г. з прычыны страты горадам губернскага статусу было ўжо малым, гэта значыць мела толькі 2 класы і 2

настаўнікаў. Яно магло даць больш сціплую адукацыю, але адчыняла дзверы і для дзяцей самых бедных мяшчан, і для дзяўчынак: рускія народныя школы, ствараемыя па ўзору аўстрыйскіх, актыўна выкарыстоўвалі новыя педагогічныя прынцыпы і падыходы. У 1803 г. у полацкім малым народным вучылішчы было 50 вучняў, якія вывучалі рускую граматыку, геаграфію і гісторыю Расіі, ўсеагульную гісторыю, арыфметыку і геаметрыю, асновы хрысціянскага веравучэння. Сявергін прапанаваў увесці ў курс гэтага вучылішча, суцэльнага рускага па мове і духу, вывучэнне польскай і нямецкай моў, неабходных для мясцовых жыхароў. Прыкмеціў ён і тое, што гарадская дума вылучала на ўтрыманне вучылішча недастатковыя сродкі, і ад гэтага пакутавалі і настаўнікі, і вучні: заняткі праходзілі ў цесных і халодных пакоях Богояўленскага манастыра, не хапала падручнікаў. Матэрыялы рэвізіі Сявергіна, здзейсненнай добрасумленна і старанна, зафіксавалі становішча ў галіне народнай адукацыі ўсходнебеларускага рэгіёна, ў тым ліку і Полацка, напярэдадні маштабнай рэформы асветы, якая распачалася ў Расійскай імперыі ў пачатку XIX ст.

Праблема вышэйшай адукацыі Беларусі ў XIX ст. з-за палітыкі расійскага ўрада набыла не толькі асветніцкую, але і палітычную, і нацыянальную афарбоўку. Нявырашанасць гэтай праблемы шмат у чым паўплывала на развіццё падзей у краі. Беларуская моладзі было абумоўлена ў праве атрымоўваць вышэйшую адукацыю на радзіме. А дазвол вучыцца ва ўніверсітэтах і інстытутах іншых рэгіёнаў Расійскай імперыі абмяжоўваў як колькасць студэнтаў з Беларусі, так і магчымасць больш-менш здольным выхаванцам вярнуцца на працу ў Заходні край. Менавіта таму цяпер многія ўраджэнцы Беларусі з'яўляюцца вядомымі расійскімі ці польскімі мастакамі, кампазітарамі, вучонымі. Зразумела, добра, што гэтыя людзі змаглі рэалізаваць свае здольнасці, але менавіта па той жа прычыне працэс фарміравання нацыянальнай беларускай інтэлігенцыі і нацыянальнай свядомасці ішоў даволі марудна.

Пра гэта сведчыць першая спроба рэфармаваць сістэму вышэйшай адукацыі ў заходніх губернях, адразу ж пасля Айчыннай вайны 1812 г. Частка выкладчыкаў і студэнтаў Віленскага ўніверсітэта, а таксама толькі што заснаванай Полацкай езуіцкай акадэміі, падтрымалі Напалеона і яго планы наконт аднаўлення Княства Літоўскага. З-за гэтага, пасля вызвалення краю ад французцаў у расійскім урадзе з'явіліся прыхільнікі жорсткіх рэпрэсіўных мераў. Так, міністр народнай асветы прапанаваў перанесці ўніверсітэт у Полацк, зачыніўшы такім чынам там езуіцкую акадэмію, а ў Вільні пакінуць толькі медычны факультэт, які стаў бы фактычна асобнай ВНУ. У былых жа будынках універсітэта ў Вільні павінна было пасяліцца вайсковае вучылішча. Намер, аднак, не ажыццявіўся з-за рашучых супрацьдзе-

янняў папачыщеля Віленскай навучальнай акругі Адама Чартарыйскага, які тады яшчэ не страціў свайго ўплыву на Аляксандра I і змог пераканаць яго ў памылковасці праекта міністра народнай асветы [5, с. 34].

Такім чынам, у краі захавалася старая сістэма адукацыі, пры якой асноўным цэнтрам культуры з'яўляліся Вільня і Полацк. Адносіны між імі былі даволі напружаныя, бо Полацкая акадэмія не падпарадкоўвалася Віленскаму ўніверсітэту і, па сутнасці, ўтварала асобную навучальную акругу, што змяняла сферу ўплыву ўніверсітэта. А таму адразу ж пасля ліквідацыі акадэміі ў 1820 г. была прадпрынята спроба арганізаваць у Полацку юрыдычны ліцэй са статутам Дзямідаўскага і з курсам навучання ў 3 гады. Такая ВДУ была б прыдаткам да Віленскага ўніверсітэта – яго юрыдычным факультэтам. Але прапанова, прадстаўленая ў сакавіку 1820 г., не знайшла належнай падтрымкі нават на мясцовым узроўні [10, с.150]. Частка шляхты на чале з мітрапалітам Станіславам Богушам Сестранцэвічам дабілася дазволу Аляксандра I на перадачу былых езуіцкіх вучылішчаў іншым манаскім ордэнам, пасля чаго памяшканні былой акадэміі ў Полацку былі перададзены піярам з мэтай адкрыцця імі там Вышэйшага вучылішча. Так была заснавана самая малавядомая цяпер беларуская навучальная ўстанова. Доўгі час пра яе нічога не пісалася, да і сёння даследчыкі не вельмі часта звяртаюць на яе ўвагу. Напрыклад, У.Арлоў падае звесткі аб полацкай “піярскай вучэльні” як аб калегіуме, гэта значыць – як аб сярэдняй навучальнай установе [1, с. 369 – 370]. Аднак у дакументах 20г. XIXст. назва калегіум не сустракаецца.

Доказам таго, што ў Полацку існавала менавіта Вышэйшае піярскае вучылішча, можа служыць справаздача візітара, прафесара Пецярбургскага вучылішча В.Сянкеўскага, які ў 1826 г. дзеля рэвізіі наведаў полацкае вучылішча. Ён адзначыў, што гэтая навучальная ўстанова мела аддзяленні: падрыхтоўчы клас з назвай прыхадскога вучылішча, 4 ніжэйшыя класы, дзе даваўся курс гімназіі другога разрада, і 3 класы, якія В.Сянкеўскі называе “курсами высшых наук”. Тут, па словах візітара, “курс гимназических наук не только заканчивался, но и далеко заходил за их пределы”. Зыходзячы з гэтага, В. Сянкеўскі робіць вывад, што “Полоцкое Высшее училище, относительно числа и объема наук [...] много походило на наши лицеи”. І далей візітар піша ў сваёй справаздачы аб гэтай навучальнай установе ўжо толькі як аб вышэйшай [9, с. 74].

Навучанне ў піярскім вучылішчы вялося на польскай мове і фінансавалася дзяржавай. Кожны год піяры атрымлівалі 28 тысяч рублёў. Платным было і знаходжанне ў канвікце, выхаванцы ўносілі за сваё ўтрыманне па 500 - 600 рублёў. Вучылішча падтрымлівала сувязі з Віленскім ўніверсітэтам. Так, у 1822 г. лекцыі па сусветнай

гісторыі тут чытаў вядомы гісторык І. Лялевель.

Але аб дзейнасці вучылішча нельга гаварыць толькі ўстаноўча. Піяры, гаспадары навучальнай установы, былі, па словах В. Сянкоўскага, "некогда самыми просвещенными между польскими орденами, но [...] пришли [...] в совершенный упадок" [9, с. 74 – 75]. Узровень падрыхтоўкі навучэнцаў быў вельмі нізкім. Ды і выкладчыцкі корпус пасля рэпрэсій 1823-1825гг. не далічыўся найбольш адукаваных прадстаўнікоў. Аднак прычынай ліквідацыі піярскага вучылішча стала не яго адсталасць, а "прапольская" накіраванасць. Яно, разам з Віленскім універсітэтам і Крамянецкім ліцэем, было, на думку расійскіх улад, "культурным центром польской цывілізацыі" ў краі. Менавіта таму, ў 1830 г. было вырашана заснаваць на месцы вучылішча Кадэцкі корпус, які быў арганізаваны "для проведения на Западном крае идеи русского просвещения, русского патриотизма и русского дела".

Тут трэба падкрэсліць, што стварэнне Кадэцкага корпуса было не адзіным варыянтам рэарганізацыі піярскага вучылішча. Яшчэ ў 1828 г. будучы мітрапаліт Іосіф Сямашка ўзняў пытанне аб адкрыцці ў Полацку духоўнай Грэцка-ўніяцкай акадэміі. Гэтая ідэя знайшла падтрымку ва ўрадзе, які такім шляхам імкнуўся пазбавіць уніяцкую моладзь уплыву каталіцкіх выкладчыкаў Галоўнай семінарыі ў Вільні – адзіным месцы, дзе ўніята маглі атрымоўваць вышэйшую духоўную адукацыю, але толькі разам з католікамі. Такім чынам, прапанаваўшы арганізаваць асобную ўніяцкую акадэмію з ляяльнымі расійскімі выкладчыкамі, І. Сямашка прадугледзеў магчымасць зрабіць гэтую ВДУ ў будучым фарпостам барацьбы з каталіцызмам на ўсім захадзе імперыі. 22 красавіка 1828 г. у Сенат быў перададзены ўказ Мікалая I дзе, між іншым, патрабавалася знайсці сродкі на "...основание Полоцкой Духовной Академии" [8, с. 142].

І хаця нідзе не гаварылася, што стварацца яна будзе коштам піярскага вучылішча, дзяржаўная дапамога акадэміі ў памеры 28 тысяч рублёў у год сведчыла пра спыненне фінансавання Вышэйшага вучылішча. Акадэмія атрымала б і былую езуіцкую бібліятэку, друкарню і музей, што, дарэчы можа выратавала б іх ад раскрадання ў 1830 г. Праблема з выхаванцамі акадэміі таксама вырашылася хутка. Ужо 26 мая 1828 г. было забаронена пасылаць юнакоў з уніяцкіх епархій у Віленскую Галоўную семінарыю, дзе нават скасавалі пасаду ўніяцкага духоўніка. Адкрыццё акадэміі, аднак, было адкладзена спачатку на год, каб падрыхтаваць для яе памяшканні і знайсці выкладчыка, потым, па той жа прычыне - на два. А калі пачалося паўстанне 1830-1831 гг., наогул было не да акадэміі. Тым болей, што ўрад ужо адобрыў арганізацыю ў Полацку Кадэцкага корпуса. Як піша гісторык Г.Кіпрыяновіч, "проект открытия Полоцкой академии [...] не был осуществлен по своей непрактичности" [6, с. 66]. А сабраныя

сродкі накіравалі на набыццё царкоўных кніг. Аднак, нягледзячы на тое, што акадэмія ў Полацку не была заснавана, пастановы ўрада накіраваны на ўніацкай моладзі засталіся ў сіле. З гэтага часу яна магла атрымоўваць вышэйшую адукацыю толькі ва ўніверсітэтах Масквы і Пецярбурга, а таксама ў Пецярбургскай праваслаўнай акадэміі. Так што галоўная мэта ўсёй задумы - “выратаваць” уніацкай ад небяспечнага ўплыву каталіцкіх выкладчыкаў Галоўнай семінарыі ажыццявілася.

Так ці інакш, у другой палове 30 – 40 гг. XIX ст. ў краі не рабіліся ніякія захады, каб стварыць тут універсітэт, духоўную акадэмію ці ліцэй. Стваралася ўраджанне, што патрэбы мясцовай моладзі ў вышэйшай адукацыі сапраўды забяспечваюцца Горы - Горацкім інстытутам і расійскімі ўніверсітэтамі.

Але памылковасць такога меркавання добра відаць на прыкладзе падзей 50 - х гадоў. Пасля паражэння ў Крымскай вайне і прыходу да ўлады Аляксандра II у Беларусі ўзмацніліся патрабаванні адчыніць мясцовы ўніверсітэт. Вельмі актыўна выступала за гэта шляхта Віцебскай губерні. 17 лютага 1856г. яна звярнулася да віцебскага грамадзянскага губернатара з прапановай “об открытии университета в Полоцке [...] или другом удобном месте Витебской губернии”. Адказ міністра ўнутраных спраў Ланскога быў атрыманы ўжо 25 сакавіка 1856 г. У ім выказвалася здзіўленне просьбай мясцовай шляхты : “Витебское дворянство не имело даже основания [...] к образованию молодых людей [...] имеет все средства, т.к. там существует 2 гимназии и Кадетский корпус [...] в следствии чего Государь повелел оставить прошение без последствий” [7, спр. 17].

Аднак няўдача не расчаравала прыхільнікаў стварэння Полацкага ўніверсітэта. Праз 2 гады, ў верасні 1858 г., была прадпрынята чарговая спроба, на гэты раз у Мінску, дзе сабралася шляхта Віцебскай, Магілёўскай і Мінскай губерняў для сустрэчы Аляксандра II. Прадстаўнікі Віцебска выступілі са спецыяльным хадатайствам, дзе гаварылася і аб арганізацыі польскага ўніверсітэта ў Полацку. Рэакцыя цара была адмоўнай: ён заявіў, што ў гэтым добра відаць імкненне “к сохранению мнимой польской народности”, імкненне, якое “не имеет за собой никакого, даже исторического основания. Известно, что край этот никогда не был самостоятельным и никогда не считался за вновь приобретенный, он был только отобран от Польши, как исконная собственность России” [2, с. 170]. Такая заява Аляксандра II засведчыла ўсю бессэнсоўнасць спроб мясцовага насельніцтва дабіцца арганізацыі ВУ.

Але патрэба ў іх была відавочнай, асабліва калі пасля падаўлення паўстання 1863 г. зачынілі Горы-Горацкі інстытут. Зразумеў гэта ў час сваёй інспекцыйнай паездкі па Беларусі ў верасні 1872 г. і міністр

народнай асветы граф Д. Талстой. У Полацку ён прысутнічаў пры адкрыцці настаўніцкай семінарыі і ўбачыў магчымасць заснаваць тут універсітэт, што стала асноўнай тэмай яго справаздачы Аляксандру II. У ёй Д. Талстой параўноўваў Полацк з захопленым немцамі Страсбургам, дзе апошнія адразу адчынілі нямецкі ўніверсітэт. Акрамя гэтага міністр пісаў аб тым, што “отсутствие ВУЗа неблагоприятно сказывается как на Северо-Западном крае, так в особенности на местном училищном ведомстве”. Ён адзначыў, што беларуская моладзь накіроўваецца ва ўніверсітэты Расіі, дзе і так мала месца. Як раз таму Д. Талстой і прапанаваў заснаваць універсітэт у Полацку ў будынку былой езуіцкай акадэміі. А каб гэтая ідэя не была вельмі страшнай для казны, міністр палічыў магчымым спачатку адчыніць толькі 2 гуманітарныя факультэты з першым курсам.

Праект аддалі ў Камісію па разгляду справаздачы Міністэрства народнай асветы, якая нечакана выступіла з рэзкай крытыкай прапановы Д. Талстога. Яна звярнула ўвагу на тую абставіну, што ў існуючых універсітэтах не хапае 135 выкладчыкаў, а ў Наварасійскім універсітэце патрэбны медыцынскі факультэт, таму “едва ли своевременно учреждать новый университет” [11, с. 9 – 18]. Такім чынам, спроба заснаваць полацкую ВНУ засталася толькі на паперы.

Правал праекта Д. Талстога засведчыў усю бесперспектыўнасць барацьбы за арганізацыю ВНУ ў Беларусі. З таго часу расійскі ўрад наогул рабіў выгляд, што пытанне аб заснаванні вышэйшай школы яго не датычыцца. І вось вынік гэтага: на пачатку ХХ ст. ва ўсіх універсітэтах Расіі існавалі групы ўраджэнцаў Беларусі. Згадаю Эпімаха-Шыпілу ў Пецярбургу, Любаўскага, Нікольскага, Турцэвіча ў Маскве, Доўнар-Запольскага ў Кіеве, Карскага і Леантовіча ў Варшаве, Лапо і Ігнатоўскага ў Дэрпце. Яны і ім падобныя працягвалі дзейнасць Віленскага ўніверсітэта ў справе навуковага даследвання Беларусі, яе славу тага мінулага.

1. Арлоў, У. Таямніцы полацкай гісторыі / У. Арлоў. – Мн.: Беларусь, 1994. – 478 с.
2. Блинова, Т.Б. Иезуиты в Белоруссии / Т.Б. Блинова. – Мн.: Беларусь, 1990. – 186 с.
3. Великович, Л.М. Чёрная гвардия Ватикана / Л.М. Великович. – М.: Школа-Пресс, 1985. – 215 с.
4. Гісторыя Беларусі: У 2 ч. Ч 1. Ад старажытных часоў – па люты 1917 г.: вучэб. дапам. / пад рэд. Я.К. Новіка, Г.С. Марцуля. – Мн.: Універсітэцкае, 1998. – 416 с.
5. Из истории Виленского университета // Журнал министерства Народного Просвещения. – 1917. – № 5. – С. 34.
6. Киприянович, Г.А. Жизнь Иосифа Семашки митрополита литовского и виленского / Г.А. Киприянович. – Вильна, 1897. – 187 с.

7. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). Ф. 221, воп. 2, спр. 17.
8. Никотин, И.А. Столетний период русского законодательства в воссоединённых от Польши губерниях / И.А. Никотин. – Вильна, 1886. Т.1. – 240 с.
9. Новосёлов, А. Ревизия профессором Сенковским Белорусских училищ 1826 г. // Журнал министерства Народного Просвещения. – 1872. – № 5. – С. 22 – 75.
10. Рождественский, С.В. Исторический обзор деятельности Министерства Народного Просвещения / С.В. Рождественский. – СПб., 1902. – 190 с.
11. Силиванчик, П.П. Деятельность Коммунистической партии Белоруссии по осуществлению культурной революции в республике (1919 – 1937 гг.) / П.П. Силиванчик. – Мн.: Издательство БГУ, 1961. – 233 с.

Игнатовец Л.М.

ОБРАЗОВАНИЕ БЕЛОРУССКОГО УЧЕБНОГО ОКРУГА: ПРЕДПОСЫЛКИ И ПРОЕКТЫ

В середине 20-тых годов XIX ст. произошла трансформация системы управления учебными заведениями Витебской и Могилевской губерний Российской империи.

В 1804 г. учебные заведения этих губерний были включены в состав Виленского учебного округа, находившегося последующие двадцать лет под попечительством князя А. Чарторыйского. Учебный процесс в них был практически полностью полонизирован, так как все усилия А. Чарторыйского были направлены к осуществлению польской патриотической мечты. Плоды этой деятельности, которая приводилась в жизнь с активной поддержкой римско-католического духовенства, правительство не могло не заметить еще в 1812 г. Деятельность же тайных обществ в начале 20-тых годов еще более усилила в правительстве мнение о ненормальном состоянии учебного дела в округе и вынудило его (правительство) принимать деятельные меры «к устранению зла, пустившего слишком глубокие корни» [Цит. по: 2, № 4, с. 161].

Инициатором преобразований выступил белорусский генерал-губернатор Н.Н. Хованский, который в 1824 г. представил императору Александру записку о состоянии учебного дела в белорусских губерниях [1, с. 194 – 197]. По мнению Н.Н. Хованского, в гимназиях не было «надлежащего устройства, от коего обучающиеся в оных могли бы со временем быть полезны государству». В школах, учрежденных при кляшторах разных монашеских католических орденов, юношество обучается «по методам старинных авторов, науки преподаются на польском и латинском языках; словесность заключается в обучении польскому, латинскому, некоторым иностранным языкам, а русский остается в совершенном небрежении». Система преподавания в этих училищах «состоит в том, чтобы в учащих поселить дух полонизма,